

TADEUSZ BODIO (RED.)

***Kaukaz Północny: elity, reżimy, etnopolityka,
bezpieczeństwo***Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR
Warszawa 2014, 365 s.

(Katarzyna Skiert)

RECENZJE

Książka jest ósmym tomem wydanym w ramach w serii edytorskiej „Władza – Elity – Przywództwo”. Prezentuje wyniki kolejnego etapu badań prowadzonych przez międzynarodowy zespół badawczy projektu naukowego *Elity polityczne Kaukazu Północnego: badania i wyzwania*. Warto odnotować, że krótko po publikacji niniejszej książki został wydany 9 tom pt. *Kaukaz: elity władzy i życie polityczne* (Warszawa 2014, 431 s.). Obie publikacje zostały oficjalnie zaprezentowane 16 października 2014 roku na II Międzynarodowym Forum Historyków-Kaukazoznawców organizowanym przez Federalny Uniwersytet Południowy oraz Czecheńską Akademię Nauk w Rostowie nad Donem.

Badania były prowadzone w ramach wieloletniego projektu badawczego realizowanego przez Zakład

Badań Wschodnich Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Należy dodać, że głównym instytucjonalnym partnerem Instytutu w realizacji badań był Uniwersytet Federalny w Rostowie, zwłaszcza grupa wybitnych uczonych skupionych wokół tzw. Rostowskiej Szkoły Elitologii. Uniwersytet Rostowski był organizatorem w dniach 7–8 października 2013 roku w pierwszego Ogólnorosyjskiego Kongresu Elitologii. Kongres ujawnił potrzebę rozwoju badań nad elitami tego terenu, miał też wpływ na realizację prezentowanego projektu badań.

Autorzy prezentowanej książki skupili się na fundamentalnych kwestiach teorii i praktyki transformacji politycznej Kaukazu Północnego. Z lektury pracy wynika, że jest to pozycja oryginalna i ambitna, wnosząca

znaczący wkład w badania nad regionem. Do jej walorów niewątpliwie należy to, iż podejmuje trudne problemy metodologii badań transformacji kaukaskiej, a także diagnozuje najbardziej aktualne zjawiska i procesy polityczne w regionie m.in. na bazie badań empirycznych.

Praca składa się z trzech części. Pierwsza dotyczy problemów metodologii badań nad elitami politycznymi. Jej autorzy włączają się w dyskusję nad teorią i metodologią badań transformacji reżimu oraz elit politycznych Kaukazu Północnego. Jednym z badaczy podejmujących kwestię analizy elit jest Andrzej Furier, kierownik Zakładu Europy Środkowej i Wschodniej Instytutu Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego. W swoim opracowaniu podjął tematykę związaną z koncepcją metodologiczną Aleksandra Dugina. Istotnym elementem analizy metod badań nad elitami politycznymi jest pojęcie „archeomoderny”. Według A. Dugina koncepcja ta oznacza społeczeństwo o archaicznej i sakralnej strukturze, które zmodernizowano jedynie powierzchownie i na poziomie oficjalnym. Badania przeprowadzone przez autora artykułu przy zastosowaniu pojęcia „archeomoderny” pokazały odmiennność postrzegania w krajach zachodnich i wschodnich (w tym przypadku na Kaukazie Północnym) podstawowych pojęć politologicznych, takich jak „państwo”, „władza” i „wolność”. W podsumowaniu autor podkreśla istotne znaczenie przy badaniu elit kaukaskich, znajomości uwarunkowań historycznych i geopolitycznych tego regionu. W ocenie

autorki recenzji szczególnie cenna dla badaczy elit kaukaskich jest konkluzja autora, zwłaszcza stwierdzenie, że zastosowanie koncepcji „archeomoderny” w badaniach nad Kaukazem Północnym jest nieprzydatne.

Drugi rozdział dotyczy współczesnej elitologii. Opracowanie podejmuje kwestie rozwijającej się dziedziny nauki jaką jest elitologia. Autorzy tej publikacji Aleksander Poniedelkow, Aleksander Starostin i Larisa Szewc są współtwórcami Rostowskiej Szkoły Elitologii. Badacze koncentrują się na analizie teorii i metodologii nowego kierunku badań, a także oceniają dotychczasowe osiągnięcia w danym zakresie. Koncentrują uwagę na określeniu filozoficzno-paradygmalnego poziomu badań i podkreśleniu jej filozoficznego kontekstu. W ocenie autorki recenzji, autorzy w sposób praktyczny rozpatrzyli wymiar problemu rozwoju elitologii i słusznie zauważyli fragmentaryczność nowej dziedziny. Analizując dotychczasowe badania nad elitami wskazali ich słabe strony.

Kolejny rozdział poświęcony został teorii i metodologii badań nad elitami kaukaskimi i rosyjskimi. Anatolij Łubskij i Wiktor Czernous, tak jak poprzedni autorzy, podejmują kwestię nowo tworzącej się w Rosji dyscypliny naukowej – elitologii. Przybliżają dotychczasowy stan badań nad elitami Kaukazu Północnego i innych regionów FR. Badacze podzielili studia elitologiczne na trzy części: historię elit politycznych, mechanizmy wyłaniania i funkcjonowania elit oraz na ich specyfikę regionalną. Skupiają się głównie nad badaniem genezy elit politycznych regionu Kaukazu Północ-

nego, przybliżając zaplecze teoretyczno-metodologiczne wykorzystywane w badaniach elitologii.

Część pierwszą zamyka rozdział Przemysława Adamczewskiego, pracownika Instytutu Historii i Etnologii im. I. Dżawachiszwili w Tbilisi, o badaniach elit politycznych Dagestanu. Autor wskazuje na problemy występujące przy analizie elit politycznych tego regionu, a szerzej przywództwa Kaukazu Północnego. Zwraca uwagę na tendencje w tego rodzaju badaniach do zacierania się granic między nauką a publicystyką. Autor słusznie podkreśla znaczenie nieoficjalnych powiązań i struktur klanowych, jako czynników problematycznych przy badaniu Dagestanu oraz innych republik Kaukazu Północnego. Bez znajomości elementów społecznych i kulturowych łączących się bezpośrednio z funkcjonowaniem elit, prowadzenie badań nad tym regionem staje się niemożliwe. Podkreślenie przez autora tych komplikacji pozwala na zauważenie błędów, jakie mogą pojawiać się przy próbie analizy elit politycznych tego obszaru.

Charakterystyka elit, reżimu i etnopolityka to temat drugiej części publikacji. Tadeusz Bodio w pierwszym rozdziale tej części pracy przedstawia specyfikę polietniczną reżimów republik narodowych. Autor opisuje hybrydowość reżimu Federacji Rosyjskiej i uformowanie się z niej regionalnych reżimów politycznych. Ważnym pojęciem użytym w artykule jest „etnokratyzm”, jako czynnik decydujący o strukturze reżimów republik narodowych. Autor prezentuje m.in. pogląd, że powstające w ostatnich la-

tach współzależności między procesami „islamizacji polityki” a „etniczacją polityki” tworzą mieszanekę o nieprzewidywalnych konsekwencjach dla reżimu Federacji Rosyjskiej. Istniejące przywództwo w całym regionie Kaukazu Północnego jest kryzysogenne i posiada złożoną strukturę. T. Bodio opisuje reżimy poszczególnych republik Kaukazu Północnego i charakteryzuje ich elity polityczne. Podkreśla, że reżimy zbudowane zostały głównie na bazie grup etnoklanowo-oligarchicznych. W konkluzji zwraca uwagę na połączenie etnokratyzmu i silnego przywództwa, a wręcz autorytaryzmu jako charakterystycznego modelu władzy. Na szczególną uwagę zasługuje podjęcie przez autora próby poszukiwań konsensusu pomiędzy władzą powstałą na terenie Kaukazu Północnego a centralną polityką Federacji Rosyjskiej. Opracowanie pozwala zrozumieć złożoność struktury przywództwa regionu.

Olga Wasiuta opisuje wpływ elit na procesy etnopolityczne. Autorka formułuje koncepcje periodyzacji transformacji elit politycznych Kaukazu Północnego. Charakteryzując poszczególne etapy transformacji, zwraca uwagę na postępujące zmiany w zakresie wpływów politycznych, a zwłaszcza osłabienie elit. Zauważa również tworzenie się nowych sojuszy pomiędzy liderami politycznymi oraz osobami ze świata biznesu. Autorka podkreśla znaczenie wpływów władzy centralnej w regionie, wskazując na ich negatywne skutki. Podkreślenie patologii związanej z problemami segmentacji społeczeństwa Kaukazu Północnego wydaje się być szczegól-

nie ważnym elementem zaprezentowanej analizy, pozwalającym na lepsze poznanie struktury przywództwa regionu.

Następny rozdział poświęcony został profilowi etniczemu elit władzy polityczno-administracyjnej. Małgorzata Astwacaturowa, dyrektor Centrum Badań Etnopolitycznych Uniwersytetu Lingwistycznego w Piatigorsku, analizuje procesy etniczacji elit. Autorka podkreśla element etniczny i religijny jako czynniki tworzące grupy przywódców na Kaukazie Północnym. Według badaczki istnieje szansa demokratyzacji, mimo silnego etnicznego patriotyzmu.

Magdalena Karolak-Michalska, adiunkt Wydziału Nauk Społecznych Szkoły Wyższej im. Bogdana Jańskiego w Warszawie, opisuje status elit etnicznych Rosjan i ich udział w regionalnych strukturach władzy. Pozycja Rosjan na Kaukazie Północnym ma istotne znaczenie, jednak proces podejmowania decyzji politycznych przypada poszczególnym narodom tytularnym. Autorka analizuje pozytywne i negatywne strony aktywności rosyjskich liderów w regionalnych partiach politycznych. W podsumowaniu prognozuje spadek udziału elit rosyjskich w sprawowaniu władzy. Autorka słusznie zauważa istotę powiązań klanowych, co wydaje się być istotne przy badaniu przywództwa Kaukazu.

Przemiany zachodzące w elitach Kozaków dońskich opisuje Anton Bredichin. Opracowanie zawiera analizę procesów, które obecnie zachodzą w elitach Kozaków dońskich. Autor przybliży problem odrębności Kozaków i stara się odpowiedzieć na pyta-

nie, czy Kozacy są odrębną grupą etniczną? Autor analizuje rozwarstwienie kozackich elit oraz prezentuje wybrane sylwetki liderów.

Andrzej Wierzbicki z Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, analizuje źródła konfliktów etnopolitycznych w regionie. Autor bada zależności pomiędzy głównymi konfliktami Kaukazu Północnego, czyli konfliktem etnicznym, politycznym i etnopolitycznym. A. Wierzbicki charakteryzuje zakresy konfliktów i określa ich genezę. Z perspektywy etniczności autor wyróżnia trzy główne podejścia do konfliktów na tle etnicznym. Są to podejście prymordialistyczne, czyli przekonanie o istnieniu odwiecznej wrogości, podejście instrumentalistyczne włączające pojęcie tożsamości etnicznej jako głównego problemu konfliktu oraz konstruktywizm, gdzie konflikt etniczny jest kreowany przez elity polityczne. Autor opisuje wybrane konflikty regionalne z perspektywy wymienionych podejść.

Ostatnia trzecia część książki zawiera rozdziały poświęcone elitom i problemom z bezpieczeństwem. Krzysztof Kozłowski z Katedry Studiów Politycznych Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie opisuje trajektorie transformacji przestępczości zorganizowanej. Autor podczas analizy wyłania problemy związane z kryminalizacją polityki. Utrzymująca się niestabilność w regionie potwierdza ocenę K. Kozłowskiego, że próby budowy skutecznego systemu zarządzania sytuacjami kryzysowymi na Kaukazie Północnym nie przynoszą oczekiwanych efektów.

Kontekst finansowy zamachów terrorystycznych analizuje Piotr Kwiatkiewicz kierownik Katedry Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu. Autor przybliży uwikłania elit politycznych w zamachy terrorystyczne. Terrorystomw sprzyjają lokalne elity polityczne, co tworzy grunt do powstania ugrupowań zbrojnych. W ocenie autora lokalne elity nie wykorzystują możliwości kontroli tego zjawiska. Według autorki recenzji, autor słusznie podkreśla różnicę pomiędzy Kaukazem Północnym a Południowym. Taka konkluzja pozwala spojrzeć na problem bezpieczeństwa z innej perspektywy i zrozumieć specyfikę kryzysogennego obszaru północnego.

Jarosław Ćwiek-Karpowicz zbadał znaczenie regionu dla bezpieczeństwa energetycznego Rosji. Autor zwraca uwagę na brak kluczowej roli Kaukazu Północnego w tranzycie ropy i gazu. Wskazuje na interesy elit politycznych w sektorze paliwowym oraz znaczenie dla polityki energetycznej Federacji Rosyjskiej na Kaukazie Północnym. Autor analizuje perspektywy rozwoju rosyjskiego sektora paliwo-energetycznego w regionie.

Ostatni zamykający książkę rozdział przedstawia politykę elit władzy Osetii Północnej – Alanii w sferze bezpieczeństwa. Joanna Dziuba-Wiśniewska, doktorantka w Zakładzie Badań Wschodnich Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego analizuje prawne aspekty polityki bezpieczeństwa i programy walki z terroryzmem i ekstremizmem etnicznym oraz religijnym. W ocenie autorki polityka bezpieczeństwa na Kaukazie Północnym jest impli-

kowana strategią Federacji Rosyjskiej. Wskazuje na wykorzystywanie przez elity konfliktów etnicznych dla realizacji własnych celów.

Z przeprowadzonych przez autorów badań wynika, iż lokalne elity polityczne dominują w przywództwie republik Kaukazu Północnego. Silne ruchy regionalistyczne utrzymują powstawanie problemów w formowaniu się zachodniego modelu władzy w regionie. Autorzy podkreślają zderzenie się dwóch przeciwnych polityk: przywództwa lokalnych elit z władzą centralną Moskwy. Wpływa to na specyfikę kształtowania się aktywności politycznej elit i funkcjonowanie tych republik. Badacze zauważają, że niestabilność regionu powstała na skutek braku świadomego społeczeństwa obywatelskiego oraz kontroli regionalnych elit politycznych. Autorzy analizują złożoność tych procesów wyjaśniając problemy transformacyjne republik FR.

Omawiana publikacja stanowi cenne źródło wiedzy na temat Kaukazu Północnego, a zwłaszcza elit politycznych tego regionu. Pozycja ta wpisuje się w zakres rozważań tworzących nową dziedzinę nauki – elitologię. Zawarte w niej analizy metodologiczne wydają się być szczególnie istotne, biorąc pod uwagę potrzebę wypracowania sprawnego warsztatu metodologicznego dla badania elit politycznych. Praca pretenduje do stania się ważną lekturą i nieodłącznym elementem bibliografii prac naukowych na temat szeroko pojętej elitologii i Kaukazu Północnego. Autorom udało się przedstawić procesy zachodzące przy powstawaniu oraz funkcjonowa-

niu elit politycznych tego niestabilnego regionu.

Struktura opracowania jest logiczna i spójna. Autorzy przedstawili rezultaty badań i doszli do ważnych konkluzji dotyczących analizy elit politycznych Kaukazu Północnego. Bez wątpienia, w omawianej publikacji zdefiniowane zostały najważniejsze pojęcia przy wykorzystaniu ciekawego warsztatu metodologicznego. Tematyka pracy została wyraźnie zakreślona i zawężona do regionu Kaukazu Północnego,

jednakże nie znajdziemy tendencyjnego powtarzania wątków w żadnym z rozdziałów. Każdy rozdział stanowi odrębną analizę wybranych przez autorów problemów. Publikacja polecana jest przez autorkę recenzji badaczom zajmującym się regionem postradzieckim, a w szczególności Kaukazem i Federacją Rosyjską. Recenzowana praca stanowi cenne źródło wiedzy, pokazującej niezwykle złożoność tego regionu.

Katarzyna Skiert